

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının aparıcı nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikr həyatında müstəsna xidmətləri olmuş Əhməd Ağaoğlu (1869-1939) ilə türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımlayan bir sıra şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin əsasən ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər həmin şəxslərin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarıb.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Keçiorən

On-on iki yaşına qədərki həyatımda keçmiş zamanların daha çox atamla bağlı buraxdığı iztirablari yazdım. İndi isə şüurlu, yetkin həyatda davam edən ata-oğul hekayəsinin təsvirinə keçirəm. Deyə bilərəm ki, atamı, əslində bu yaşdan tanımağa başladım. Molla Gürani və Sərracxanabaşı məhəllələri uzaq keçmişin qaranlığında ara-sıra parıldayıb yox olan işıqlara bənzəyir. Lakin Ankarada və Keçiörəndə yaşadığımız ilk gündən bu sətirləri yazdığım ana qədərki illər başdan-başa aydınlıq içərisindədir. İndi yenə Ankarada, Dikmənin ən yüksək yerindəki evimizdən Keçiörənə baxıram. Hələ on iki il əvvəl, lisey tələbəsi ikən o vaxtki gənclərin əksəriyyəti kimi özümün də bəsit hissələrin təsviri ilə dolu xatirə dəftərlərimdən birinə yazdığım sətirlər yaduma düşür. Dəftəri tapır, yazıları oxuyuram:

"Keçiorən - uşaqlığımın ən gözəl, ən həyəcanlı illərini keçirdiyim bağlar! Yayınızın qaraldan günəşinə, qışınızın yuxu gətirən bəyazlığına həsrətəm.

Bu gün ikimiz də həyatımızın o əski axarını qeyb etdik. Nə mən artıq səmaya qəhqəhələrimin ən safını, həyəcanlarımızın ən səksəkəlisini qatan uşağam, nə də sən ağaclarda yarpaqlarına, evlərdə suvaqlarına, dağlarda qayalarına qədər gülən bağsan! İstinin şiddətindən albalılarının meyvələri, göydən yağın oddan almalarının məhsulu getdikcə azalır. Artıq budaqlarında günəşdən sulanmış, sarı rəngli, sulu armudlar yetişən ağacların, tənəklərindən incəbelli salxımlar asılmış meynələrin yoxdur. Rüzgarlarının hayqırtısında ümidini itirmiş insanların batırılmış səsi var.

Budaqdan asılıb qalan bir payız yarpağısan. Yel vurduqca titrəyirsən. Xəfif bir nisan külöyü səni gözlərdən və könüllərdən uzaqlaşdıracaq. Bir-birinin ardınca yollardan, əsatirlərdəki canavarlar kimi keçən avtobuslar at-arabanın sevincini, nəşəsini insanlardan aldı. Çocuqların dağlıb getdi, sən hər çöpünü başqa-başqa üföqlərdən əsən fırtınaların alıb havaya sovurduğu xaraba bir yuvaya döndün. İcini gəmirən öldürücü mikrob səni yavaş-yavaş əritdi. Bağlarının sərhədləri öldən-ildə kiçildi, ağaclarının sayı mövsümdən-mövsümə azaldı.

Gecələrin artıq adı bir çölün, düzəngahın gecələrindən fərqsiz oldu. Səmimi mühitinə yadlar, yabançılar soxuldu. Keçmiş, munis sahiblərin səni tərk edib getdilər.

Fəqət, əziz, sevimli bağım, mən yenə də səninlə birlikdəyəm. Yollarında gəzərkən görəcəyim hər daş mənə keçmiş günlərimdən birini xatırladacaq. Hər il yerin altından günəş kimi başlarını qaldıran nərgiz güllərini uşaqlığımdakı kimi həsrətlə xatırlayacağam. Nəhayət, sənin günəşinin son zərrəsini gözlərimin içində saxlayaraq öləcəyəm. Əbədi yuxuya dalacağım yer sənin torpağının, sənin səmanın və sənin çiçəklərinin altı olacaq, sevgili məskənim!"

Bu ibtidai, naşı sətirlərdə özünə yer tapan o qədər də yaxşı ifadə edilmiş hissələrdə yalnız mənim üçün deyil, bütün ailəmə, xüsusən də atam üçün həqiqət olan bir şey var.

Sonralar, Fransada təhsil aldığım illərdə təsadüf və qəzavü-qədərin gərqişi ilə İstanbula köçmək məcburiyyəti qarşısında qalan atama "Keçiörəndəki bağını satmayın!" - deyə bir məktub da yazmışdım. İstəyirdim ki, o bağ bizim uşaqlarımıza, uşaqlarımızın uşaqlarına, bütün nəslimizə yaddaşımız, xatirəmiz kimi irsən keçsin. Hətta mümkün-sə, məzarlarımız da orada qazılsın.

Atam məktubuma belə cavab vermişdi:

"Mən heç o bağını sata bilərəmmi? Bunu necə fikirləşdin? Öz əlimlə əkib böyütdüyüm bu ağaclar indi elə bil dilə gəlirlər, aralarında gəzib-dolaşdığım son günlərdə "Bizə atıb hara gedirsən?" - deyirlər. Xeyr, bağını satmayacağam".

Atamın söhbətə birinci başlamasını istəyirdim və onun üzünə baxırdım. Saçlarının yarısından çoxuna dən düşmüş əsmər çöhrəsi mənə çox gözəl görünürdü. O, nəzərimdə antik bir heykəl başına bənzəyirdi. Pəncərədən düşən zəif işıq üzünün qırışlarını daha da qabardaraq dərinləşdirmişdi. İncə dodaqları, qalın qaşları, böyük gözləri, iri və bir qədər ayrı burnu vardı. Həmin dəqiqələrdə qarşımda oturan bu insanı nəhayətsiz dərəcədə sevdiyimin fərqi idim. Şiddətli qorxu öz yerini eyni dərəcədə şiddətli sevgiyə vermişdi. Öləndən yəni. Dodaqlarıma yaxınlaşdıraraq bir neçə dəfə öpdüm. Atam əlini çəkmədi, sadəcə "Sənə nə olub?" - deyər soruşdu. Beləliklə də aramızdakı sükut buzu əridi".

Ananız mənə "Xeyr, - dedi, - Sən dörd övladımın atasısan. Harada, hansı vəziyyətdə olsan, mən də sənin yanında olacağam".

İndi isə atama ilk çap olunmuş yazımı gətirdiyim axşamı xatırlayıram. Ankara Universiteti Hüquq fakültəsinin birinci kursunda oxuduğum zaman bir neçə tələbə yoldaşımın birlikdə "Yalnız gənclik!" adlı məcmuə çıxarmağa başlamışdıq. Ancaq üç sayı işıq üzünə görünən məcmuənin birinci sayındakı imzasız baş məqaləni mən yazmışdım. Bu, "Memar Solnes" başlıqlı yazı idi. Məqalədə Henrix İbsenin böyük faciəsini şərh edir və "Bizim də ustadlarımızın hamısı Solnes oldular, bizə meydan vermirlər" - deyər şikayətləndirdim.

Atam məqaləni diqqətlə oxudu. "Bunu sən yazmısan. Başa düşürəm, - dedi. - Lakin həyatda mövqe tutmaq üçün əvvəlcə o haqqı qazanmaq lazımdır. Ortağa hansı əsərlər qoydu-nuz ki, bizdən, artıq kənarə çəkilməyi tələb edirsiniz? Onu bil ki, həyatda heç kəs "Bu, sənin haqqındır, gəl, all!" - deyər ələndəkinə bəyazlamırmı. Haqq bəxş edilmir, alınır! Sənin daha təvəzökar olmağını istərdim".

Bu hadisənin üstündən on il keçəndən sonra, ölümündən beş ay əvvəl ona ilk çap olunmuş kitabımı aparanda həmin söhbətimiz yenə hafizəmdə canlanmışdı. Ürəyim şiddətlə döyünürdü. Kitabımı aldı, üzümünə öpüb diqqətlə oxuyacağını bildirdi, amma oxumağa macal tapmadan öldü.

Keçiorən onun həyatında bir mərhələdir. Atam Ankaranın bu seyrək ağacı quru, cadar torpaqlı bağlarından tapdığı əsrarlı cövhərin yardımını ilə sanki əlli yaşın yorğunluğundan xilas olub birdən-birə iyirmi yaş gəncləşdi. Keçiörəndə ilk torpaq alan o idi. Keçiorənin ilk qazmasının memarı da atam oldu. Bağlara köçüb yerləşdiyi il Keçiorən camaatı onu muxtar seçdi. Buna çalışqan, kəndli ilə can bir qəlb olmağı bacaran insan kimi çox sevindi. Əvvəla, Çənbərəçi oğlu adlı katolik erməninin gündə bir qara quruşa Balum kəndlilərini işlətməsi müqabilində ixracatçıya çevrilib zənginləşdiyi həmin bağları mühərrib illərindən sonra dağıdılmış, xaraba halda almışdı. Digər tərəfdən, bir tikə çörək üçün səhərdən axşama qədər çalışan kənd camaatı onun sayəsində alın tərzi və zəhmətin həqiqi əvəzini almaq sevincini yaşadı. Kənd adamlarının hər biri üçün "Keçiorən muxtarı Əhməd bəy" dəyişən, yeniləşən dövrün ilk təmsali idi.

Hamısı beş yaşında olan beş uşağın atası özü də beş yaşına qayıdır, bizimlə beşyaşlı uşaq kimi danışırdı. Sonra evimizin salonunda böyük bacım şərqlər oxuyardı. Atam divana uzanar, yarım saata qədər davam edən mürgüyə dalardı. Həmin anlarda nə düşünürdü, nələri xatırlayırdı, bilmirəm. Sonra birdən yerindən qalxar, anamla zarafatlaşmağa başlardı. Bu zarafatların hamısı keçmiş zamanlara aiddi. Necə evləndiklərini danışırdılar. Biri-birlərinin, indi əksəriyyəti həyatda olmayan qohumlarının məzəli, gülüş doğuran sözlərini, hərəkatlarını xatırlayıb qəhqəhə çəkirdilər.

Atam anamı illərlə istəmişdi. Halbuki nəvəm - anamın anası bu evliliyə razı deyildi. Çünki əvvəla,

